

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

У статті аналізується сучасний стан філософії освіти в Україні й проблеми філософії освіти як навчальної дисципліни. Зокрема, розглядається питання щодо мети навчального курсу «Філософія освіти» у зв'язку із станом гуманітарної освіти в Україні, розглядаються підходи до змісту навчального курсу «Філософія освіти» та проблема методичного забезпечення курсу.

Ключові слова: філософія освіти, гуманітарна освіта в Україні, концептуальні засади філософії освіти.

В статье анализируется современное положение философии образования в Украине и проблемы философии образования как учебной дисциплины. В частности, рассматривается вопрос о целях учебного курса «Философия образования» в связи с состоянием гуманитарного образования в Украине, рассматриваются подходы к содержанию учебного курса «Философия образования» и проблема методического обеспечения курса.

Ключевые слова: философия образования, гуманитарное образование в Украине, концептуальные основы философии образования.

The article examines the current state of philosophy of education in Ukraine and problems of philosophy of education as an academic discipline. In particular, the question of the purpose of the course "Philosophy of Education" in connection with the state of humanitarian education in Ukraine, considers approaches to the content of the course "Philosophy of Education" and the problem of methodological support for the course.

Keywords: philosophy of education, humanitarian education in Ukraine, the conceptual foundations of the philosophy of education..

Питання філософії освіти останнім часом посідають все вагомніше місце серед наукових досліджень в Україні, і одночасно відбувається розвиток філософії освіти як навчальної дисципліни. Перші спроби інституалізації філософії освіти в нашій державі було зроблено у 1996 році, коли відбулась Всеукраїнська науково-практична конференція «Філософія освіти в сучасній Україні». У тому ж 1996 році з'явився і перший україномовний посібник з філософії освіти проф. Лутая Владлена Степановича «Філософія сучасної освіти».

Сьогодні філософія освіти викладається майже у всіх вищих навчальних закладах педагогічного спрямування, започатковано тематичні видання, такі як «Філософія освіти», «Неперервна професійна освіта: теорія і практика»; питання філософії освіти висвіт-

люються у таких виданнях як «Вища освіта України», «Практична філософія» тощо.

Однак існує і досить багато проблем, пов'язаних, з одного боку, з методологією досліджень в галузі філософії освіти, і, з іншого боку, із дисциплінарним статусом філософії освіти і особливостями викладання предмету «Філософія освіти» у вищих навчальних закладах.

Зокрема, Сніцар Л. П. у науково-методичному посібнику 2003 року виділяє такі чотири кола проблем щодо філософії освіти:

1. Відсутність чітко окресленого предметного поля. Як зазначає автор, «суть філософії освіти у більшості випадків підміняється філософським аналізом різноманітних проблем сучасної освіти в Україні» [9, 13].

2. Відсутність сформованого понятійно-категоріального апарату філософії освіти.
3. Невирішені питання щодо етики викладання філософії освіти.
4. Недостатньо розроблені теоретико-емпіричні підходи до філософії освіти як предмету викладання.

Саме на останньому колі проблем ми б хотіли зосередити увагу у цій статті – тобто, на проблемах філософії освіти як навчальної дисципліни на теренах України.

Перша проблема, із якою стикаються викладачі і студенти впродовж опанування дисципліни «Філософія освіти» – це, власне, мета і завдання курсу. Так, наприклад, у навчальній програмі Нич Т. В., розробленій у Міжрегіональній академії управління персоналом (2008 р.), зазначено, що засвоєння дисципліни «Філософія освіти» сприяє «глибокому розумінню соціально-філософських проблем сучасної освіти і значення філософської культури педагога як складової його професійної підготовки і методологічної основи практичної діяльності» [7, 3].

Професор Огнев'юк В.О., ректор Київського університету імені Бориса Грінченка, зазначає у робочій навчальній програмі з філософії освіти, що метою цього курсу є «здійснення узагальнення знань магістрів у сфері освіти на теоретико-методологічному рівні, а також їх залучення до філософського осягнення ідеї освіти, як соціокультурного феномену та вироблення їх власної світоглядної концепції освіти; сприяння формуванню високого рівня компетентності і культури випускників університету» [10, 6].

Поставлена в обох цих програмах мета цілком відповідає пріоритетним темам досліджень у галузі філософії освіти у світі, однак в умовах сучасного стану гуманітарної освіти в Україні викликає цілком справедливі запитання. Проблема полягає в тому, що філософська культура випускників вищих навчальних закладів не може формуватися виключно засобами курсу філософії освіти, тим більше, якщо на опанування цього курсу виділено 28 аудиторних години, які вичитуються впродовж двох місяців.

Однак ще більшу складність викликає те, що обсяг базових гуманітарних дисциплін,

які саме і мали б формувати культуру мислення студента, впродовж останніх років постійно скорочується, а деякі зовсім вилучаються із навчального процесу. Особливо гостро ця проблема постала у вишах України після видання Наказу МОН № 642 від 09.07.09 року «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента», згідно якого весь цикл соціо-гуманітарних дисциплін відноситься до до вибіркової частини змісту освіти. Обсяг цих дисциплін у наказі визначено як 2 кредити ECTS, що означає – тих же 28 аудиторних годин.

Ідея вибіркового вивчення непрофільних дисциплін, безперечно, має довгу історію у світовій практиці, однак має там і дещо інше тлумачення. Вибіркові дисципліни є дійсно додатковими, такими, що не впливають в цілому на формування випускника вищого навчального закладу. Однак в жодному разі не можуть тлумачитися як додаткові такі фундаментальні дисципліни як психологія, релігієзнавство, соціологія тощо. Ось приклад кількох вибірових дисциплін, що пропонуються Гарвардським університетом: «Екзистенціалізм у літературі і кінематографі», «Релігійні та філософські концепції особистості», «Екзистенційні романи від Святого Августина до Жан-Поль Сартра і далі», «Заради любові Бога і його пророка: релігія, література і мистецтво в мусульманській культурі» тощо. Тобто, це дисципліни, які в пострадянському просторі заведено називати спецкурсами. З єдиною відмінністю – у вітчизняних вишах спецкурси формуються для кожної спеціальності окремо, а в західних кожен студент може довільно обрати спецкурси в будь-якій галузі.

Після неймовірних зусиль, докладених викладачами і науковцями вищих навчальних закладів і громадських об'єднань, до зазначеного вище наказу було внесено зміни (Наказ № 831 від 25.08.2010 року), згідно яких затверджено перелік дисциплін, що обов'язково подаються студенту для вибору поруч із іншими спецкурсами, які вже визначаються безпосередньо навчальним закладом. До цього переліку увійшли політологія, соціологія, психологія, логіка, етика і естетика, релігієзнавство, основи конституційно-

го права, економіка, історія науки і техніки. Хоча обсяг цих дисциплін скоротився з 2 до 1,5 кредитів.

Незмінною в той же час залишилась норма, згідно якої дисципліна викладається лише у тому разі, якщо набрано групу, що складається не менше ніж із 25 студентів. Це, звичайно, оберігає бюджет, однак порушує права студентів, які, на відміну від тих же американських студентів, або, навіть, студентів Києво-Могилянської академії (яка, до речі, має вже довгий досвід викладання вибіркового дисциплін, який чомусь був абсолютно проігнорований при укладанні зазначеного наказу) не зможуть прослухати цей курс наступного року.

В результаті ми отримуємо ситуацію, в якій замість академічної свободи і розширення прав студентів, права, навпаки, утискаються, а гуманітаризація освіти, якій присвячено останнім часом так багато статей і навіть, монографій, перетворюється в Україні на суцільний фантом.

Професор Лутай В.С. у своєму навчальному посібнику [5] зазначає, що курс «філософії освіти» має викладатись для спеціалістів і магістрів, передбачаючи, що впродовж отримання базової вищої освіти у студента вже сформована культура мислення, що можливо, у свою чергу, лише засобами гуманітарних дисциплін. Однак якщо така культура не була сформована, тоді викладання «філософії освіти» втрачає свою актуальність, оскільки апелює до понять, незрозумілих аудиторії – і практика, на жаль, дуже часто це доводить.

Другою проблемою щодо викладання «філософії освіти» є зміст цієї дисципліни. Наявні посібники пропонують досить різноманітні підходи. Зокрема, один із останніх посібників [2] пропонує розглядати спочатку роль та місце філософії освіти в системі філософського знання, потім подає історичний екскурс розуміння освіти, зокрема, в Україні. В подальших главах аналізується поєднання наукового та філософського способів сприйняття дійсності і ціннісний аспект освіти.

Тенденція до історичного аналізу освіти простежується і в уже згадуваних програмах Огнев'юка В.О. і Нич Т.В., що не характерно,

наприклад, для російськомовних посібників, зокрема, таких як навчальний посібник Гершунського Б. С. [3], Гусинського Е.М. та Турчанинової Ю.Й. [4], Розіна В.М. та Булдакова С.К. [8]. Подібна позиція є цілком обгрунтованою, однак на практиці історичний екскурс перетворюється для студентів педагогічних спеціальностей на просте повторення історії педагогіки без будь-якої філософської рефлексії.

Проблематичним з огляду на не досить сформовану філософську культуру українських студентів видається і підхід російськомовних авторів Гусинського Е.М. та Турчанинової Ю.Й., які пропонують вивчення філософії освіти через основні філософські поняття, такі як система, розвиток, особистість, пізнання тощо. Такий підхід потребує уже наявного глибокого розуміння поставлених проблем і не дає цілісного бачення змісту дисципліни.

Можливим виходом із такої ситуації – на етапі, коли вітчизняна традиція ще не сформована – міг би стати підхід до вивчення філософії освіти через аналіз західних напрямків філософії освіти і вивчення першоджерел. Однак це теж потребує певної роботи з перекладу відомих зарубіжних досліджень в галузі філософії освіти, оскільки на сьогоднішній день ми маємо порівняно небагато перекладів. З іншого боку, звернення до багатьох першоджерел містить загрозу релятивізму і втрати будь-яких цінностей замість їх формування.

Зрозуміло, що невизначеність із методикою викладання філософії освіти тісно пов'язана із невизначеністю щодо методології досліджень в цій галузі загалом. Зокрема, ця проблема піднімається такими першопрохідцями вітчизняної філософії освіти як проф. Андрущенко В.П. та проф. Лутай В.С., які вслід за Карлом Ясперсом, Карлом-Отто Апелем, Папою Іоаном-Павлом II обгрунтують певний «синтетичний» підхід до концептуальних засад філософії освіти. [1], [6]. Цей підхід полягає в тому, щоб поєднати цілісно-моністичну концепцію філософії освіти, спрямовану на пошук єдиної моделі розв'язання проблем освіти, із релятивно-плюралістичною, яка наголошує на можли-

вості розмаїття таких концепцій в межах тих чи інших філософських шкіл. Результатом такого підходу є визначення концепції освіти не як сталої, а такої, що перебуває у постійному розвитку і становленні.

І цей підхід, напевно, є на сьогодні найбільш адекватним сучасним українським реаліям. Але, як це не парадоксально, тут ми стикаємось із ще однією проблемою, пов'язаною із викладанням філософії освіти, а саме – браком методичного забезпечення курсу. Так, наприклад обидва підручники, що належать вищеназваним авторам – «Філософія сучасної освіти» В.С.Лутая 1996 року видання і «Філософія освіти: навчальний посібник» за загальною редакцією Андрущенка В.П. 2009 року видання є бібліографічною рідкістю, оскільки були видані дуже маленьким тиражем і наявні навіть не у всіх бібліотеках, не кажучи вже про можливість їх придбати.

Підсумовуючи, варто зазначити, що всі озвучені проблеми щодо філософії освіти як навчальної дисципліни, а саме: неоднозначність мети пропонованого курсу, невизначеність змісту дисципліни і брак методичного забезпечення задають цілком очевидний курс подальшого розвитку. Цей курс потребуватиме ґрунтовних досліджень у цій галузі, перекладів зарубіжних праць та певної освітньої політики, яка б виходила із тих цінностей, які пропонуються сучасним підходом до змісту освіти.

Література:

1. Андрущенко В. П., Лутай В. С. Філософія освіти в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку / В. Андрущенко, В. Лутай // Науковий вісник Академії наук вищої школи України. — 2003. — № 27
2. Базалук О.О., Юхименко Н.Ф. Філософія освіти: Навчально-методичний посібник / О. Базалук, Н. Юхименко – К.: Кондор, 2010.
3. Гершунский Б. С. Философия образования: Учебное пособие для студентов высших и средних педагогических учебных заведений / Б. Гершунский – М. : Московский психолого-социальный институт, 1998. – 432с.
4. Гусинский Э.Н., Турчанинова Ю.И. Введение в философию образования: Учеб. пособие / Э. Гусинский, Ю. Турчанинова — М. : Издательская корпорация «Логос», 2000. — 223с.
5. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти / В. Лутай – К.: Центр “Магістр-S” Творчої спілки вчителів України, 1996. – 256 с.
6. Лутай В. С. Сучасні філософські засади реформування української системи «освіта-наука-виробництво» / В. Лутай // Філософія освіти – 2008 – № 1-2 (7) – С. 22 - 34.
7. Нич Т. В. Навчальна програма дисципліни «Філософія освіти» (для магістрів) / Т. Нич — К. : МАУП, 2008. — 14 с.
8. Розин В. М., Булдаков С. К. Философия образования. Учебное пособие / В. Розин, С. Булдаков — Кострома : КГУ, 1999. – 284 с.
9. Сніцар Л. П. Філософія сучасної освіти (зміст та структура курсу). Науково-метод. посібник / Л. Сніцар — К. : Міленіум, 2003. — 55 с.
10. Філософія освіти: Робоча навчальна програма для магістрів / Укладач Огнев'юк В.О. – К. : Видавництво «Університет» Київського університету імені Бориса Грінченка, 2010. – 29 с.

*Стаття надійшла
до редакції 30.11.2011*